

УДК 35.071.1

О. В. Лавніченко

## ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ ТА МІСЦЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ОПЕРАТИВНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У СТРУКТУРІ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК

*Наведено обґрунтування доцільності відтворення військових частин оперативного призначення, а також обсяги завдань, які вони повинні виконувати у структурі внутрішніх військ. Зазначено чинники, що впливають на визначення достатньої чисельності з'єднань і військових частин оперативного призначення внутрішніх військ.*

**Постановка проблеми.** Як відомо, внутрішні війська (ВВ) МВС України протягом свого становлення та розвитку пройшли вже кілька етапів, які характеризувалися змінами завдань, що на них покладаються, та відповідно до цього – змінами організаційно-штатної структури ВВ. Водночас підвищення ролі ВВ під час виконання завдань з охорони громадського порядку не торкнулося військових частин оперативного призначення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Напрямки будівництва ВВ визначаються у відповідних концепціях. З 2000 р. розроблено дві таких концепції, одна з яких була визначена у 2000 р. на період до 2005 р., а друга – у 2006 р. на період до 2015 р. У концепції 2000 р. було зазначено, що “з'єднання і військові частини оперативного призначення (ВЧОП) – основна складова внутрішніх військ, військові оперативні резерви Міністра внутрішніх справ України”. З урахуванням обстановки, прогнозу її розвитку і пріоритетів у діяльності внутрішніх військ ставилася мета їх відтворення у структурі ВВ.

Передбачалося підвищення ролі ВЧОП в охороні громадського порядку, забезпеченні громадської безпеки і боротьбі зі злочинністю, у забезпеченні режимно-карантинних заходів.

Мобільність і можливості з'єднань і частин оперативного призначення мали забезпечити самостійне або спільне з органами внутрішніх справ та збройними формуваннями виконання завдань із забезпечення правового режиму надзвичайного стану, припинення актів тероризму, припинення масових безладь у населених пунктах та установах виконання покарань [1].

На той час оперативні частини були відтворені у 2001 р. за рахунок військових частин Національної гвардії України, що ввійшли до складу ВВ, але згодом вони були перетворені на патрульні підрозділи для збільшення сил, які залучаються до виконання завдання з охорони громадського порядку у повсякденному режимі.

© О. В. Лавніченко

На цьому етапі вже другою концепцією все ж таки планується відтворення оперативних частин у складі ВВ [2].

Згідно з Концепцією розвитку внутрішніх військ МВС України на період до 2015 року головною метою розвитку ВВ є оптимізація за чисельністю та приведення їх у відповідність до наявних і прогнозованих завдань з урахуванням економічних можливостей держави. Передбачається створити нову організаційно-штатну структуру, до складу якої входитимуть у тому числі й військові частини оперативного призначення.

**Метою статті** є обґрунтування необхідності відтворення ВЧОП та їх достатньої чисельності у структурі ВВ.

**Виклад основного матеріалу.** Для розуміння необхідності відтворення військових частин оперативного призначення треба відповісти на запитання: навіщо вони потрібні, і якщо потрібні, то якою кількістю і яка має бути їх організаційно-штатна структура?

Де можна знайти відповіді на ці запитання?

*По-перше, у концептуальних положеннях* щодо залучення внутрішніх військ у цілому та військових частин оперативного призначення зокрема у разі виникнення таких ситуацій:

1) внутрішні загрози соціально-політичного характеру стають основним чинником зростання напруження у житті суспільства;

2) успіх у розв'язанні кризових ситуацій соціально-політичного характеру досягається внаслідок сумісних зусиль кількох силових структур України (Міністерство внутрішніх справ, внутрішні війська МВС, Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, Державна прикордонна служба, Військова служба правопорядку у Збройних Силах, Служба безпеки та ін.) під керівництвом органів державної влади;

3) нагальна потреба у внутрішніх військах МВС виникає під час проведення масових заходів і загострення оперативної (соціально-політичної) обстановки в Україні;

4) діяльність внутрішніх військ, у мирний час будучи в цілому спрямована на охорону громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, безпосередньо впливає й на забезпечення державної безпеки під час масових безладь у країні, коли суспільно-політична обстановка набуває кризового стану;

5) Головне управління внутрішніх військ МВС України є головуючим у військовому командуванні держави серед інших її військових командувань під час виконання завдань з підтримання правового режиму надзвичайного стану в Україні;

6) можливість повної відповідальності Головного управління внутрішніх військ МВС за територіальну оборону країни у воєнний час;

7) внутрішні війська МВС є основною силою, яка застосовується у разі необхідності для забезпечення громадської безпеки під час проведення масових заходів і припинення масових безладь в Україні, для підтримання правового режиму надзвичайного стану, а також для виконання завдань з територіальної оборони військовими методами.

*По-друге, відповідь на поставлені запитання можуть дати визначення переліку завдань, які повинні виконувати частини оперативного призначення у структурі внутрішніх військ.*

У 90-х роках, за часів СРСР, підхід до застосування внутрішніх військ визначався таким чином. У всіх випадках основною силою, що здійснює заходи з локалізації і ліквідації кризових ситуацій масового характеру, повинні бути місцеві органи внутрішніх справ. Використання особового складу внутрішніх військ для цих цілей визначалося як виняткова міра, зумовлена надзвичайними обставинами. Внутрішні війська застосовувалися тільки для посилення відповідних підрозділів органів внутрішніх справ, надаючи їм сприяння в охороні громадського порядку.

З чим був пов'язаний такий погляд? Насамперед, у той період основним завданням внутрішніх військ була охорона установ виконання покарань та особливо важливих об'єктів. Більша частина внутрішніх військ виконувала це завдання. Охороною громадського порядку (з боку ВВ) займалися лише спеціальні моторизовані частини, кількість яких того часу була незначною (не більше 10 відсотків).

У зв'язку з цим внутрішні війська у подібних ситуаціях змушені були відволікати від виконання основних завдань військові оперативні резерви,

зведені загонами частин, а також навчальні заклади. Тому мова йшла про виняткову міру.

В умовах сьогодення, якщо розглядати завдання ВВ МВС України у мирний час (повсякденна діяльність) та за надзвичайних обставин, то їх можна умовно поділити на дві частини:

1) охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки;

2) охорона об'єктів (об'єктів державного значення, дипломатичних представництв та консульських установ), підсудних під час судових процесів та засуджених під час конвоювання.

Частка військових частин та підрозділів, що виконують завдання з охорони громадського порядку, значно збільшилася і досягає приблизно 40 відсотків загальної чисельності внутрішніх військ. Це означає, що завдання з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки перейшло до розряду основних.

Таким чином, можна стверджувати, що наразі йдеться не про виняткову міру застосування внутрішніх військ у розв'язанні кризових ситуацій, а про безпосередню участь ВВ у припиненні кризових ситуацій масового характеру на всіх етапах. При цьому узагальненими завданнями військових частин ВВ слід вважати такі, як:

1) ізоляційно-обмежувальні та силові дії із припинення безладь під час масових заходів, у разі захоплення окремих озброєних злочинців і груп організованої злочинності, із знешкодження терористичних груп, незаконних збройних формувань (НЗФ), диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ);

2) режимно-комендантська, режимно-карантинна служба при забезпеченні правового режиму надзвичайного (воєнного) стану;

3) евакуація людей, врятування людей і матеріальних засобів за надзвичайних обставин;

4) участь у ліквідації наслідків стихійного лиха (наслідків техногенного характеру).

За оцінками експертів, на сучасному етапі розвитку суспільства переважають не зовнішні загрози, а внутрішні, причому не воєнного характеру. У статті [3] зазначено: "Загрози у нас десь на 90 % – це загрози внутрішнього характеру, які лежать в економічній, соціальній та екологічній площинах. Ці загрози негативно впливають на розвиток нашого суспільства".

Внутрішні загрози спричиняють дестабілізацію суспільства, викликають соціально-політичні вибухи, які можуть ставити під загрозу існування конституційного ладу, цілісності держави. Це, у

свою чергу, зумовлює посилення ролі сил забезпечення внутрішньої безпеки держави, у тому числі внутрішніх військ як їх сталого складника.

Отже, можна стверджувати, що у цьому випадку мова йде не про виняткову міру застосування внутрішніх військ, а про безпосередню участь ВВ у забезпеченні внутрішньої безпеки держави, зокрема у припиненні кризових ситуацій соціально-політичного характеру.

Частини оперативного (ОП), як і спеціального призначення (СП), повинні складати мобільні сили ВВ для оперативного реагування на потенційні загрози внутрішній безпеці України.

З'єднання і військові частини оперативного призначення у разі необхідності у порядку, який визначається спільним рішенням МВС України та голови Державної прикордонної служби України, повинні виділяти сили і засоби для участі у прикордонних пошуках та операціях.

З метою визначення ролі ВЧОП будемо виходити з такого.

*Узагальненими завданнями спеціальних моторизованих військових частин міліції (СМВЧМ) ВВ можна вважати такі.*

1. Охорона громадського порядку (виявлення злочинів, запобігання їм, припинення їх, ужиття профілактичних заходів).

2. Участь у заходах із забезпечення громадської безпеки:

– надання допомоги органам внутрішніх справ (ОВС) у припиненні масових безладів у населених пунктах;

– надання допомоги ОВС у блокуванні і затриманні озброєних осіб, які захопили заручників, адміністративні будівлі (споруди);

– участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців у населених пунктах.

*Узагальненими завданнями частин спеціального призначення (СП) ВВ вважати такі, як:*

1) припинення безладів під час масових заходів у населених пунктах, на об'єктах інфраструктури у сільській місцевості;

2) охорона будівель органів державної влади під час масових заходів;

3) знешкодження (знищення) чисельних груп організованої злочинності;

4) захоплення озброєного злочинця, що втік з-під варті, захопив заручників і загрожує населенню;

5) знешкодження (знищення) груп кримінального характеру, коли ситуація переросла у небезпеку для населення;

6) участь у боротьбі з НЗФ (роззброєння, знешкодження, знищення);

7) боротьба з ДРГ;

8) участь у штурмових діях під час ліквідації терористичних груп.

*Узагальненими завданнями ВЧОП ВВ вважати:*

1) ізоляційно-обмежувальні дії із припинення безладів під час масових заходів, у разі захоплення окремих озброєних злочинців і груп організованої злочинності, із знешкодження терористичних груп, НЗФ, ДРГ;

2) режимно-комендантську, режимно-карантинну службу при забезпеченні правового режиму надзвичайного (воєнного) стану;

3) евакуацію людей, врятування людей і матеріальних засобів у надзвичайних обставинах;

4) участь у ліквідації наслідків стихійного лиха (наслідків техногенного характеру).

У цьому випадку можна запропонувати таку ієрархію серед мобільних частин ВВ:

– спеціальні моторизовані військові частини міліції є основними частинами ВВ з охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки;

– частини спеціального призначення посилюють підрозділи міліції особливого призначення та СМВЧМ у разі загострення оперативної обстановки;

– оперативні частини ВВ за необхідності вирішення завдань із забезпечення громадської безпеки створюють сприятливі умови для дій підрозділів міліції особливого призначення, СМВЧМ частин СП ВВ та виконують другорядні завдання.

У ситуаціях, коли внаслідок ескалації подій і поширення загроз до регіонального (національного) рівня значущість оперативних частин ВВ підвищується, вони починають виконувати або роль резерву вищих інстанцій у заходах щодо забезпечення громадської безпеки як останній засіб оперативного втручання для розв'язання кризової ситуації, або роль основної сили при виконанні інших, масштабних завдань (підтримання режиму надзвичайного стану, виконання завдань з територіальної оборони).

Перелік завдань, що покладені на внутрішні війська чинним законодавством, та аналіз залучених до їх виконання сил та засобів ВВ дає підстави для певних висновків.

*1. У мирний час.*

Військові частини та підрозділи з охорони важливих об'єктів (у тому числі АЕС, дипломатичних представництв та консульських

установ) до виконання інших завдань за межами об'єкта залучати фізично неможливо і недоцільно.

Виконання завдань з охорони громадського порядку покладається цілком на СМВЧМ. Військові частини та підрозділи оперативного, а також спеціального призначення залучаються до виконання завдань із забезпечення безпеки під час проведення масових заходів.

Під час виконання завдання з посилення охорони громадського порядку підрозділи СМВЧМ матимуть основне навантаження, підрозділи ОП виконуватимуть допоміжні функції підсилення, підрозділи СП складатимуть резерв.

Спеціальні операції є найбільш характерною формою залучення військових частин (підрозділів) ОП та СП.

### *2. За умов введення надзвичайного стану.*

Основне навантаження у забезпеченні локалізації району надзвичайного стану та у проведенні режимно-карантинних заходів припадає на частини ОП. Спеціальні військові моторизовані частини міліції виконують допоміжну роль.

З огляду на досвід участі внутрішніх військ МВС СРСР у забезпеченні режимних заходів в Азербайджані, Вірменії, Узбекистані у 1988 – 1991 рр. необхідно зазначити, що частини оперативного призначення залучалися чисельністю від 70 до 95 відсотків списочного складу.

Завдання щодо посилення охорони об'єктів забезпечення життєдіяльності, в основному, виконуватимуть підрозділи ОП.

### *3. За умов введення режиму воєнного стану.*

СМВЧМ виконують завдання у пунктах постійної дислокації. В той же час військові частини ОП виконують завдання як у пунктах постійної дислокації, так і у відриві від них за планом територіальної оборони.

Боротьба з диверсійно-розвідувальними формуваннями покладається на частини спеціального призначення та підрозділи спеціального призначення частин оперативного призначення.

Таким чином, з'єднання і військові частини оперативного призначення можуть становити важливу складову бойового потенціалу внутрішніх військ і призначатися для виконання оперативних завдань у районах дислокації та поза їх межами, для участі в територіальній обороні держави, участі у знешкодженні та ліквідації НЗФ і ДРГ. У цьому випадку з'єднання і військові частини оперативного призначення становитимуть основну складову ВВ, що дає можливість для створення потужного мобільного

військового оперативного резерву сил забезпечення внутрішньої безпеки України.

Отже, на з'єднання та військові частини оперативного призначення може бути покладено виконання таких завдань:

#### *1) у мирний час:*

– охорона громадського порядку шляхом несення патрульно-постової служби у населених пунктах;

– забезпечення громадської безпеки під час проведення масових заходів;

– участь у прикордонних пошуках та спеціальних операціях;

#### *2) у надзвичайних ситуаціях:*

– локалізація та блокування районів надзвичайного стану;

– роззброєння НЗФ, а у разі їхнього збройного опору – їх ліквідація;

– вжиття невідкладних заходів щодо спасіння людей, охорони майна, яке залишилося без нагляду;

– забезпечення охорони громадського порядку у районах надзвичайного стану, а також громадської безпеки у районах, які межують з районами надзвичайного стану;

– припинення масових безладь у населених пунктах, а у разі необхідності – в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах;

*3) в особливий період* (з моменту оголошення рішення про мобілізацію або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [4]) – участь у територіальній обороні, а саме:

– боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними НЗФ;

– оборона важливих об'єктів і комунікацій;

– посилення охорони та захист державного кордону від посягань;

– підтримання правового режиму воєнного стану.

Слід звернути увагу на те, що всі види мобільних частин ВВ орієнтовані переважно на охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки (проти загроз унаслідок масових безладь, дій груп організованої злочинності, НЗФ, терористичних груп), а через це – і на захист суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності держави (у разі зростання масштабів загроз).

*По-третє, відповіді на поставлені запитання криються у чинниках, які впливають на*

визначення достатньої чисельності з'єднань і військових частин оперативного призначення внутрішніх військ:

– можливі сценарії та масштаби розвитку конфліктних ситуацій, до участі у яких залучаються оперативні частини;

– ступінь впливу різних конфліктних ситуацій на потрібну штатну чисельність ВЧОП;

– норми залучення ВЧОП у складі об'єднаних угруповань збройних формувань різних відомств (ЗСУ, МВС, СБУ, ДПСУ, МНС) до участі у виконанні типових завдань;

– способи і форми виконання визначених завдань;

– можливості частин ОП щодо реалізації способів та форм виконання службово-бойових завдань;

– норми виділення особового складу ВЧОП для виконання службово-бойових завдань з урахуванням оперативного резерву, що залишається у пункті постійної дислокації;

– норми утримання управління та підрозділів забезпечення ВЧОП стосовно складу бойових підрозділів.

Крім цих чинників на концепцію відтворення військових частин оперативного призначення впливатимуть регіони, де ВЧОП найбільш потрібні, з огляду на стан оперативної обстановки та фактори, що викликають її погіршення.

Виходячи з аналізу форм та способів службово-бойової діяльності ВВ військові частини ОП найімовірніше будуть виконувати завдання визначеними способами у різних умовах (мирний час, надзвичайний стан та особливий період). Для врахування обсягу бойової служби, який впливає на потрібну чисельність цих частин, доцільно обмежитися конкретними кількісними параметрами завдань, для виконання яких буде задіяна максимальна кількість сил.

Оскільки військові частини ОП і частини (підрозділи) СП є мобільним військовим резервом МВС, то і їх повномасштабне залучення у мирний час буде найбільш доцільним і ймовірним у соціально-політичних конфліктних ситуаціях, які мають найвищий ступінь ескалації, або у надзвичайних ситуаціях техногенного (природного) походження загальнодержавного рівня, або під час уведення правового режиму надзвичайного стану.

В особливий період не виключена можливість переходу з'єднань та військових частин ОП у межах штатної чисельності за планами

мобілізаційної готовності в оперативне підпорядкування Генерального штабу ЗСУ для участі у відсічі збройної агресії та у територіальній обороні.

В особливий період оперативні частини готові виконувати завдання, які за обсягом такі ж, як і під час уведення правового режиму надзвичайного стану. Тому немає необхідності збільшувати їх чисельність в особливий час. Це означає, що штатна чисельність військових частин оперативного призначення повинна зумовлюватись обсягами їх застосування для виконання завдань за надзвичайних обставин та у надзвичайному стані.

### **Висновки**

Таким чином, у процесі розгляду нового закону про перетворення внутрішніх військ та виконання Концепції розвитку внутрішніх військ МВС України на період до 2015 року необхідно провести дослідження щодо обґрунтування статусу та чисельності військових частин оперативного призначення у складі внутрішніх військ або нового формування, що буде створено на базі ВВ. З'єднання та військові частини оперативного призначення мають бути мобільним резервом військ. Їх склад, озброєння та рівень підготовки повинні забезпечувати створення в короткі строки необхідного угруповання МВС України на випадок ускладнення обстановки у будь-якому регіоні держави, що буде здатне самостійно вирішити весь комплекс правоохоронних завдань у зонах внутрішніх збройних конфліктів, у районах надзвичайного стану у разі його введення.

### **Список використаних джерел**

1. Концепція будівництва внутрішніх військ МВС України на період до 2005 року.
2. Концепція розвитку внутрішніх військ МВС України на період до 2015 року (Затв. наказом МВС України № 1167 від 29.11.2006 р.).
3. Гріценко А. Загрози для України мають переважно внутрішній характер // Наша газета. – 2002. – 12 лип.
4. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII // Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

*Стаття надійшла до редакції 11.02.2008 р.*